

ARCHEOLOGIE

magazine

SPECIAL

SYRIË VERWOEST

REPORTAGE

Tocht langs Syrisch cultureel erfgoed

ARTISTIEKE IMPRESSIE

Vereeuwigen met potlood en penseel

► **Werkelijke schade is nog absoluut niet te overzien**

Syrië verwoest

Het culturele erfgoed van Syrië heeft zwaar geleden in de acht jaar dat de burgeroorlog nu al woedt. Niet alleen de beroemde antieke monumenten werden in die tijd het slachtoffer, ook kerken en moskeeën werden bestookt met mortiergranaten of vanuit de lucht gebombardeerd. Ze werden opgeblazen of in brand geschoten. En in het hele land lagen ook de musea, soms letterlijk, onder vuur. De inhoud van sommige kon, soms nog op het laatste moment, in veiligheid worden gebracht. Andere werden volledig vernield en geplunderd. Joost Vermeulen was in mei j.l. samen met kunstenaar en archeoloog Theo de Feyter in Syrië om met eigen ogen de schade te aanschouwen. Zij bezochten belangrijke monumenten en spraken met veel betrokkenen, archeologen, restaurateurs en overheidsfunctionarissen. Joost Vermeulen schreef het verslag en Theo de Feyter maakte de tekeningen die u in deze special¹ aantreft.

Het museum van Palmyra biedt een troosteloze aanblik. De museumtuin die vroeger vol stond met beelden is dichtbegroeid met onkruid. Het bordes zit vol gaten. In de hal staan alleen een ingezakte bank en twee stoelen zonder leuningen. In de hoek ligt een beeld zonder hoofd. Aan de trap naar de eerste verdieping ontbreken drie treden. Boven nog meer kapotte, halve beelden, drie sokkels en een hele serie verwrongen vitrines. De schimmels op de wand zijn het bewijs dat het onlangs heeft geregend in de woestijn. Graffiti op de muur spreekt van overwinning. Op andere plekken schemeren de zwarte propagandakreten van IS nog door de haastig aangebrachte verse witte verf heen. Ik word door de militair die met mij mee naar boven is gelopen gewaarschuwd voor instortingsgevaar. Twee dragende kolommen vertonen enorme scheuren.

1 Deze special is mede tot stand gekomen door bijdragen van het Fonds Journalistieke Producties en van het Mondriaanfonds.

Tekst en overige foto's: Joost Vermeulen;
illustraties: Theo de Feyter

Beeldenstorm

In 2015 vielen de ruïnes van Palmyra, de beroemde antieke oasestad in de Syrische woestijn, in handen van islamitische opstandelingen. Al snel daarna waren er videofilmjes in omloop waarop te zien is hoe de in zwarte gewaden gehulde militanten inhakten op de eeuwenoude standbeelden en op internet circuleerden Amerikaanse luchtfoto's en ter plekke, heimelijk gemaakte, opnames van verwoeste tempels en opgeblazen graffoers. Deze ongekende beeldenstorm, die in korte tijd over Palmyra raasde, leidde vooral in het westen tot een golf van protest en afschuw. En daar bleef het niet bij, want vrijwel direct nadat was doorgedrongen hoe omvangrijk de schade waarschijnlijk was, bogen archeologen, restauratiedeskundigen en zelfs filosofen zich over de vraag: kan Palmyra nog gered worden? Moeten we zodra dat kan gaan restaureren? Zo ja, hoe: nabouwen in 3D of traditionele reconstructies?

De westerse plannen voor Palmyra namen soms zelfs bizarre trekken aan. Zo werd eind 2017 in hartje Londen een complete 3D reconstructie van de opgeblazen triomfboog neergezet. Een poging van een commerciële instelling om hun technische *knowhow* te demonstreren. En een Italiaans bedrijf liet op kleine schaal een 3D reconstructie maken van het plafond van de opgeblazen tempel van Bel.

Maar wat gebeurde er in Palmyra zelf? In januari 2017 werden na een grootscheeps offensief van het Syrische leger de laatste rebellen verdreven. En nadat Russische militairen het terrein van achtergelaten mijnen en *bobytraps* hadden ontdaan kon de werkelijke schade worden vastgesteld en een begin worden gemaakt met het herstel. Althans daar leek het op. Want in het voorjaar van 2018 schetste Talal Barazi, de gouverneur van Homs, de Syrische provincie waarin de ruïnes van Palmyra liggen, een uiterst optimistisch beeld van de vorderingen. In een interview dat hij aan de Russische televisie gaf zei hij letterlijk: 'Wij hebben nu

▲ Dit is wat er rest van de entreehal van museum Palmyra.

◀ Museum Palmyra, vernielingen alom.

◀◀ Kaart van Syrië, situatie 2007. (BRON: UNIVERSITY OF TEXAS, PERRY-CASTAÑEDA LIBRARY, MAP COLLECTION)

▼ De hoofdingang van het museum Palmyra.

een project dat erin voorziet om alle schade in de oude stad van Palmyra te herstellen. En', zo voegde hij daaraan toe, 'de eerste toeristen zijn binnenkort alweer welkom in Palmyra'. Ook Unesco liet hoopvolle woorden horen over spoedige herbouw en gezamenlijke inspanningen bij het herstel van de schade.

Op weg naar Palmyra

Mei 2019. Na een maandenlange bureaucratie martelgang zijn we eindelijk, in het bezit van een stapel documenten, voorzien van diverse handtekeningen en indrukwekkende stempels, op weg naar Palmyra. We willen met eigen ogen zien wat de schade is. We willen weten wat er waar is van alle geruchten over nieuwbouw en restauratie en we willen zien hoe ver men intussen is gevorderd met het herstel van het museum. Omdat de normale weg, die vanaf Damascus direct door de woestijn naar Palmyra loopt, nog niet veilig genoeg werd gedacht, worden we gedwongen om te rijden. Eerst naar het noorden naar Homs en dan vandaar dwars door de woestijn steken. Een omweg van ruim 300 kilometer.

De snelweg van Damascus naar Homs passeert de Goutha, een buitenwijk van Damascus. Deze dichtbevolkte wijk was vanaf 2011 bolwerk van antiregeringsgezinde opstandelingen. Nu is het een spookstad.

▲▼ Troosteloze aanblik in de zalen van museum Palmyra.

► In deingangshal van het museum van Palmyra hangt dit portret van Khaled al-Asaad, de bekende vroegere directeur van de opgravingen van Palmyra die door IS-strijders werd vermoord.

Kapotgeschoten ruïnes die als rotte kiezen in een kaak steken. Nergens iemand te bekennen. Langs de weg is een muur opgetrokken van ongeveer een meter hoog. Daarop staan schilderijen. Van Palmyra, van het Krak des Chevaliers, van Apamea. Vrolijke schilderijen van de antieke monumenten waar men zo trots op is. Ergens heeft de kunstenaar zelfs een toeristenbus geschilderd.

Tussen Homs en Palmyra komen we nauwelijks verkeer tegen. Een enkele lege legertruck en een geblindeerde Mercedes die ons, hoewel we bijna 120 kilometer per uur rijden over deze kaarsrechte, lege weg, met hoge

snelheid inhaalt. ‘*Army men*’, laat onze begeleider weten. Zes keer moeten we op deze lege woestijnweg onze vergunning laten zien. Naarmate we dichterbij Palmyra komen worden we er steeds vaker aan herinnerd dat nog niet zolang geleden hier een bloedige strijd werd gevoerd. Kapotgeschoten tanks, een verroeste mortier en uitgebrande *pickups* liggen her en der verspreid in de berm. Nog een laatste controlepost en dan strekken opeens de ruïnes van Palmyra zich voor ons uit.

Verwoestingen

In 1795 schreef William Halifax, een Britse predikant die als eerste westerling de zo lang verloren gewaande ruïnes aanschouwde: ‘De tempel die, zo heb ik begrepen, aan de god Bel is gewijd, heeft een magnifieke toegangspoort [...] deze grote tempel behoort ongetwijfeld tot een meest glorieuze bouwwerken van de wereld’. En over de andere antieke monumenten die hij in het vroege ochtendlicht ziet opdoemen schrijft hij: ‘De bouwwerken stralen een ongekende tederheid en een exclusiviteit uit [...] nog nooit zag ik ergens in steen uitgehakte werken van een krachtigheid en een levendigheid die deze bouwwerken uitstralen en de afbeeldingen zijn van een ongekende natuurlijke schoonheid’. Wij staan op hetzelfde punt waar Halifax ooit stond. Maar wij zien iets heel anders.

Het ‘meest glorieuze bouwwerk van de wereld’ is gereduceerd tot een enorme berg puin waarboven alleen de oorspronkelijke toegangspoort nog uitsteekt. En ook het ‘woud van zuilen’ waarover reizigers in het verleden zo lyrisch berichtten, vertoont grote gapende wonden.

Palmyra is veranderd in een ruïne. Dat geldt letterlijk voor het stadje dat in de loop van de vorige eeuw naast de ruïnes ontstond. Tadmor, zoals het deze plaats in het Arabisch heet, was voor de vele duizenden toeristen die jaarlijks ‘de parel van de woestijn’ bezochten, de uitvalsbasis. Ze verbleven in hotels met fraaie namen als Bellevue Place, the Ruïnes Inn of Garden Hotel. Geen daarvan heeft de enorme veldslag die hier werd uitgevochten overleefd. Zoals geen enkel bouwwerk in Tadmor ongeschonden is gebleven. De grootste schade in het dorp werd aangericht toen de opstandelingen zich op het laatst in de stad hadden teruggetrokken. Ze hadden zich in de woningen verschanst. En het leger wist ze pas na een dagen durende veldslag waarbij om elk huis werd gevochten te verdrijven. Nu wordt Tadmor nog slechts bevolkt door een handjevol mensen. ‘Er zijn slechts weinig inwoners die kunnen of willen terugkomen’, vertelt een van de militairen die de als bewaker van het plaatselijke museum optreedt.

▲ Palmyra, de triomfboog in 2002, in betere tijden dus. (FOTO: CORAL PRESS)

◀ De triomfboog van Palmyra in mei 2019.

Het ‘meest glorieuze bouwwerk van de wereld’ is gereduceerd tot een enorme berg puin

Bij 'willen' kunnen we ons, als we tussen de kapotgeschoten huizen zwerven, wel iets voorstellen. Het 'kunnen' krijgt echter een nare bijmaak als we een paar dagen later in Damascus ontdekken dat er door de overheid allerlei maatregelen zijn genomen die het voor mensen die gevlucht zijn uit steden of dorpen die in opstand waren gekomen, bijna onmogelijk maken om terug te keren. Zo werd onlangs een wet aangenomen - wet no.10 - waarin een aantal voorwaarden staat omschreven voor terugkeerders. Ze moeten onder meer een hele reeks bewijzen van eigenaarschap kunnen overleggen en ze moeten ook aantonen dat ze niet hebben deelgenomen aan het verzet. Voor de meesten een onbegonnen zaak. Ruim een jaar nadat de laatste rebellen zijn verdreven zijn er van de oorspronkelijke bijna 20.000 inwoners van Tadmor dan ook nog maar enkele tientallen teruggekeerd.

Plannen voor herbouw

Vergezeld door drie militairen wandelen we door de doodstille ruïnes. Op weg naar de tempel van Bel, of wat daar nog van over is. Hoe enorm de explosie was die de tempel heeft verwoest blijkt wel wanneer ik over de puinhoop klim. Op sommige plekken zijn de enorme blokken letterlijk verpulverd. 'Dat er überhaupt nog iets overeind staat is te danken aan de restauratie die de Fransen

▲ De hal van een hotel in Tadmor bij Palmyra in vroegere tijden. (FOTO: CORAL PRESS)

▼ Palmyra is veranderd in een ruïne, maar dat geldt letterlijk voor het stadje Tadmor dat in de loop van de vorige eeuw naast de ruïnes ontstond.

hier in de jaren dertig hebben gedaan. Die hebben een betonnen fundering onder de poort aangebracht en ook de muren intern met beton versterkt. Daardoor heeft de poort als enige de explosie overleefd', zegt Hosam Khamish, de directeur van het archeologisch museum in Homs die voorlopig ook verantwoordelijk is voor wat er in Palmyra gebeurt. Hoewel de verwoesting zo groot is dat je sterk moet twifelen of er überhaupt nog wel iets te herbouwen, laat staan te restaureren valt, stel ik hem toch de vraag: 'Zijn er plannen?' Het antwoord is ontwijkend. 'Er is nog geen concreet plan. Eerst moeten de experts nog aangeven wat de beste aanpak is. Maar aan het einde van het jaar zullen we zeker kunnen beginnen met het herstel.'

Eenzelfde verhaal hoorden we een paar dagen voordat we naar Palmyra vertrokken uit de mond van Mahmoud Hammoud, de directeur van de Dienst van Oudheden. 'Samen met experts uit de hele wereld zullen we nog dit jaar een plan opstellen voor het herstel van Palmyra'. Wie die experts zijn is echter niet duidelijk. Zeker geen westerse experts. De meeste westerse landen, waaronder Nederland, hebben als standpunt dat er, zolang het regime van Assad nog in het zadel zit, geen zaken gedaan worden met Syrië en daar valt ook de levering van wetenschappelijke expertise onder.

Ook van Unesco kan er, de fraaie woorden van haar directeur Irina Bokova ten spijt, weinig worden verwacht. Op een door deze organisatie georganiseerde conferentie die in april van dit jaar in Beirut werd gehouden, bleek hoe verdeeld de wereld is ten aanzien van de manier waarop de schade aan het culturele erfgoed van Syrië moet worden aangepakt. Veel verder dan een aantal vage toezeggingen kwam men daar dan ook niet. De enige tastbare hulp die de Syriërs tot nog toe hebben gekregen kwam van een team van Poolse experts die een bijdrage hebben geleverd aan de restauratie van het grote leeuwenbeeld dat in Aleppo voor het museum stond en daar tijdens de hevige gevechten zwaar beschadigd raakte. Het gerestaureerde beeld staat intussen in de tuin van het Nationaal Museum in Damascus.

Restauraties

Daar ligt, in de kelder, ook een belangrijk deel van de inventaris van het museum in Palmyra opgeslagen. Alles wat nog verplaatst kon worden is op het allerlaatste moment ingepakt en met een konvooi legertrucks naar Damascus gebracht. Terwijl we langs eindeloze dozen, kratten en zakken lopen vertelt Maher Jbqee, hoofd van het restauratieteam, over deze *last minute* ontruiming: 'We waren net begonnen om de inventaris

▲ Palmyra, de tempel van Bel vóór verwoesting door IS. (FOTO: CORAL PRESS)

▼ De verwoeste tempel van Bel vandaag de dag.

van het museum in veiligheid te brengen toen de opmars van IS plotseling in een stroomversnelling raakte. Toen hebben we in twee dagen tijd zoveel mogelijk ingepakt. De laatste vrachtauto met kisten vertrok letterlijk onder een regen van kogels'. Helaas konden veel van de grotere beelden niet worden meegenomen. Daar heeft IS vervolgens haar religieuze waanzin op gebotvierd. Vooral de beroemde Palmyreense portretbeelden moesten het daarbij ontgelden. De restanten van hun 'beeldenstorm' hebben de islamisten in het verwoeste museum achtergelaten toen Palmyra eind 2016 voor de eerste keer werd bevrijd. Het eerste wat de Syrische overheid toen heeft gedaan is het leger de opdracht gegeven om zoveel mogelijk brokstukken te verzamelen en die naar Damascus te brengen. Jbqee: 'Het ordenen van alle losse stukken en waar mogelijk restaureren van sommige zwaar beschadigde beeldhouwde portretten heeft nu onze prioriteit'. Op een lange tafel staan zes zwaar beschadigde borstbeelden. Er omheen liggen allemaal brokstukken; het zijn de ontbrekende delen van neuzen, halve oren of brokken van een kaak. Met behulp van die losse onderdelen en aan de hand van oude foto's en afbeeldingen uit het archief zijn drie jonge restaurateurs bezig de beelden te restaureren. 'Ik voel mij soms net een

plastisch chirurg die na een akelig ongeluk het gezicht van de ongelukkige moet herstellen', zegt Khawtar el Trowdy die bezig is met het portret van een rijke, jonge vrouw. Ze heeft net haar linkeroor opnieuw gemodelleerd.

Het werk van El Trowdy en haar twee collega's is tijdrovend. Sinds ze twee maanden geleden zijn begonnen zijn er pas twee koppen afgekomen. Hoeveel beelden er nog liggen te wachten in de enorme hal achter haar weet ze niet eens. Jqbee: 'Dat weet geen mens. Als we de inventarislijst van het museum moeten geloven dan zijn het er meer dan honderd. Maar het kunnen er ook veel meer zijn. Want in die lijst waren niet alle beelden opgenomen die in de tuin van het museum stonden. En we weten ook niet precies wat er bij de haastige ontruiming is achtergebleven.'

L'histoire se repète

Volgens El Trowdy hebben de radicale moslims die deze vernielingen hebben aangericht geleerd van de geschiedenis. 'De christenen hakten in het verleden ook gezichten van heidense godenbeelden kapot'. Ik moet denken aan onze eigen beeldenstorm. De vergelijking daarmee wordt wel heel

◀ In de kelder van het Nationaal Museum in Damascus ligt een belangrijk deel van de inventaris van het museum van Palmyra opgeslagen.

▶ Dit monumentale standbeeld van een leeuw uit de 1^e eeuw n.Chr. maakte ooit deel uit van de tempel van Allât in Palmyra. In 1977 werd het beeld door Poolse archeologen daar teruggevonden en gerestaureerd. In 2015 vernielde IS het beeld. Het opnieuw gerestaureerde beeld staat nu in de tuin van het Nationaal Museum in Damascus.

reël als we een aantal dagen later in Maaloula zijn. Hier bevindt zich het beroemde klooster van Tekla, een van de oudste christelijke monumenten van Syrië en tot aan het begin van de opstand een belangrijke toeristische trekpleister. 'Toen ze hier eenmaal boven waren aangekomen (het klooster ligt bovenin het dorp en de kerk en het graf van Tekla zijn alleen maar

▶ Restauratie van beschadigde beeldhouwde portretten uit Palmyra in het Nationaal Museum te Damascus.

te bereiken via een aantal trappen - JV) zijn ze gelijk begonnen met het vernielen van de kerk.' De non die ons rondleidt in het klooster is nog steeds ontroerd als ze vertelt van de ontheiliging van haar kerk. Ze toont ons iconen die duidelijk brandschade vertonen en kapotgeslagen Mariabeelden. De schade aan de kerk zelf is intussen voor het grootste deel hersteld. De beroemde 17^e-eeuwse iconostase van de kloosterkerk heeft men echter niet kunnen redden. Mede dankzij giften van rijke gelovigen is intussen een nieuwe iconostase aangebracht.

Islamitische monumenten

De verwoestingen die IS aan de antieke monumenten van Palmyra en aan het christelijk erfgoed van Maaloula heeft aangericht zijn breed uitgemeten in de westerse pers. Veel minder aandacht is er tot nog toe geweest voor de verwoesting van de vele honderden islamitische monumenten. Moskeeën, heiligdommen en graven van niet-Soennitische moslims zijn overal waar IS aan de macht was systematisch verwoest. Hoe groot die schade is kan ook nog maar nauwelijks worden bepaald, want veel van die monumenten liggen in gebieden waar nog steeds gevochten wordt.

Illegale praktijken

Waar archeologen zich extra zorgen over maken is de enorme omvang van illegale opgraving en handel in bodemvondsten in de door opstandelingen bezette gebieden. Zo laten luchtfoto's van de site van Apamea zien dat het nog niet opgegraven deel van de antieke stad intussen is veranderd in een gatenkaas. En op recente, door de *American School of Oriental Studies*, gepubliceerde beelden zijn zelfs de sporen van groot materieel te zien dat daarbij is gebruikt. In de provincie Raqqa (in het noordoosten van het land) is niet alleen het lokale museum leeggeroofd, ook de depots van de verschillende internationale opgravingen zijn geplunderd. Daaronder is ook het depot waar de vondsten van de Leidse Universiteit lagen opgeslagen. Volgens prof Akkermans, die dit project op de *tell* van Saby Abyat leidde, zijn de opslagplaatsen ter plekke volledig leeggehaald. 'Dat is waarschijnlijk gebeurd door een groep die onder controle stond van IS', zo liet hij onlangs op de radio weten.

Dat IS vanuit de door haar bezette gebieden handelde in archeologische objecten was al lang bekend. In de korte periode waarin ze vrijwel het hele noorden van Syrië in

▲ Palmyra, de graftoren van Elahbel vóór de verwoesting door IS (FOTO: CORAL PRESS)

◀ Ook het Tekla-klooster in Maaloula ontsnapte niet aan de aandacht van IS, blijkens onder meer iconen met brandschade en kapotgeslagen Mariabeelden.

handen hadden gaf men zelfs opgravingsvergunningen uit aan de lokale bevolking. Over de omvang van deze handel lopen de schattingen echter sterk uiteen. Volgens een recent rapport van Unesco zou het om vele tientallen miljoenen dollars gaan.

Het grootste deel van de illegaal opgegraven stukken verdwijnt over de grens richting Turkije en Libanon. Dat het bij die handel niet alleen om relatief kleine voorwerpen zoals munten, aardewerk of figurines gaat, zoals vaak beweerd wordt, wordt duidelijk wanneer Jbqee ons in een opslagplaats in Damascus een hele reeks grote beelden laat zien die onlangs door de douane aan de grens met Libanon zijn onderschept. 'Van enkele weten we zeker dat ze afkomstig zijn uit graven bij Palmyra. Waarschijnlijk zijn ze verwijderd voordat IS de graven heeft vernietigd.' Want behalve op de antieke tempels hadden de islamisten het in Palmyra ook voorzien op de grote karakteristieke Palmyreense graftorens. Die waren net als de tempels voor hen dé symbolen van het verwerpelijke heidendom. Symbolen die met de grond gelijk moesten worden gemaakt.

Hoe serieus ze dat meenden, blijkt uit wat er met de grootste en meest complete graftoren van Palmyra is gebeurd. Van dit graf van 'Elahbel' rest slechts een treurige hoop gruis.

▲ Dit is wat er thans nog resteert van de graftoren van Elahbel.

► In een opslagplaats in Damascus is een hele reeks grote beelden uit Palmyra ondergebracht die onlangs door de douane aan de grens met Libanon zijn onderschept.

Archeologen maken zich extra zorgen over enorme omvang illegale opgravingen en handel in vondsten

Bedreigde musea

Behalve wat er nog gered kon worden uit het museum van Palmyra liggen in Damascus ook objecten uit de musea van Homs, Hama en Deir ez-Zor tijdelijk opgeslagen. In dat laatste museum waren alleen nog wat onverplaatsbare stukken en een hele serie gipsen kopieën achtergebleven. Die zijn onder veel ceremonieel vertoond door IS kapotgeslagen. Het filmpje daarvan ging al snel viraal. Mahmoud Hammoud: 'Dat filmpje was echt pure propaganda. De originele beelden stonden, sommige al tientallen jaren, hier in het museum in Damascus'. Van alle lokale musea is dat in Raqqa het zwaarst getroffen. Vrijwel de gehele inventaris is verdwenen en ook het gebouw is zwaar beschadigd.

Waar de directeur van de Oudheidkundige Dienst zich ernstig zorgen over maakt is de situatie van het museum in Idlib. Want in dit museum liggen de beroemde tabletten uit Ebla opgeslagen. 'Het verlies daarvan zou een ramp zijn voor de mensheid'. Zijn hoop is gevestigd op het initiatief van burgers uit het belegerde Idlib. Die zijn een actie begonnen om te voorkomen dat het museum extra beschadigd wordt in de strijd of dat het wordt geplunderd. Omdat de communicatie met deze al maandenlang belegerde stad slecht is,

weet echter niemand of deze actie effect heeft. Mahmoud Hammoud verzekerde ons dat de oudheidkundige dienst het leger heeft gevraagd bij de inname van Idlib het museum zo veel mogelijk te ontzien. Wat dat waard is moet in de komende maanden blijken. Maar na wat er in Aleppo gebeurd is - waar het leger dezelfde waarschuwingen had gekregen - moet het ergste worden gevreesd. Getuigen, waaronder het Syrische observatorium voor mensenrechten, hebben namelijk bevestigd dat het Syrische leger in zijn strijd tegen IS bij de strijd om die stad geen enkele rekening heeft gehouden met het culturele erfgoed. Zo is veel van de schade aan de *souk* veroorzaakt door gerichte bombardementen en beschietingen van het Syrische leger.

Collateral damage

De Syrische overheid heeft overigens alle beschuldigingen van vernieling van historische gebouwen steeds ontkend. Of het werd afgedaan als 'collateral damage'. Dat laatste geldt bijvoorbeeld voor verwoesting van het antieke theater in Palmyra, dat zwaar beschadigd werd tijdens een morteraanval van het Syrische leger. Ook de vernielingen die werden aangericht toen de Syrische luchtmacht het Krak des Chevaliers, het beroemde kruisvaarderskasteel niet ver van

▲ Ook in Homs werd het museum door IS zwaar getroffen.

◀ Krak des Chevaliers, scheuren in de muur ten gevolge van de bombardementen.

Hama, bombardeerde, zijn door de regering afgedaan als noodzakelijke schade ontstaan in een poging de opstandelingen uit het fort te verdrijven. Hoewel niet direct zichtbaar is de schade aan dit Unescomonument aanzienlijk. Buitenmuren zijn op plaatsen ontzet en de prachtige galerij voor de troonzaal biedt een troosteloze aanblik. De schitterende rozetten zijn allemaal verdwenen en een deel van het portaal is zelfs volledig verdwenen. Een inderhaast opgerichte houten constructie moet voorkomen dat ook de rest instort. Net als in Palmyra is ook het dorp dat onderaan de voet van het kasteel ligt zwaar beschadigd en zijn alle oorspronkelijke bewoners verdwenen. Gevlucht of verdreven.

Moedwillige vernielingen, of *collateral damage*; één ding is zeker: het culturele erfgoed van Syrië heeft zwaar geleden onder de nu al acht jaar durende burgeroorlog. En de werkelijke schade is nog absoluut niet te overzien want nog lang niet alle sites zijn op dit moment toegankelijk. Zo weet op dit moment nog niemand wat de schade is aan de zogenaamde dodensteden. Deze belangrijke groep monumenten ligt namelijk in de provincie Idlib, midden in het gebied waar op dit moment de 'laatste' confrontatie tussen de opstandelingen en het regime wordt uitgevochten. ◀

INFO

NASCHRIFT

Alle zeven Unescomonumenten in Syrië hebben nu de status van bedreigd (zie <http://werelderfgoedlijst.nl/syrie/>).